

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΕΚΜΗΡΙΟ

**Η «Έκθεσις Γκαΐτε Τζοβαροπούλου
υποδιοικητοῦ Σιδηροκάστρου/Δεμίρ Ίσσάρ»
(Θεσσαλονίκη 6 και 8 Νοεμβρίου 1918)**

Παρουσίαση - Μεταγραφή - Επιμέλεια

Θωμάς Π. Πέννας

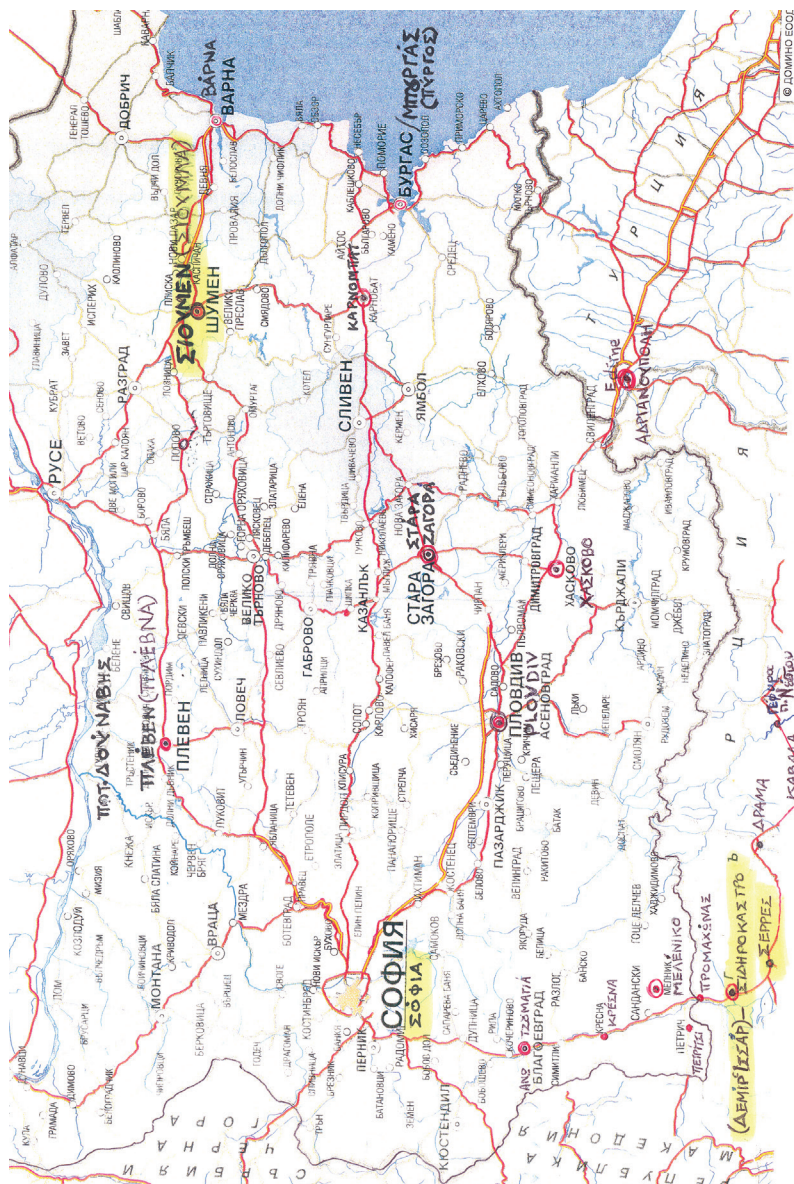
Επίτιμος Πρόεδρος και Τακτικό Μέλος της Ι.Λ.Ε.Σ.-Μ

Ιστορικός Ερευνητής

τ. Δικηγόρος Αθηνών στον Άρειο Πάγο και το Σ.τ.Ε.

Η παρούσα εργασία (από σελ.13 έως και 66) δόθηκε από τον συγγραφέα για δημοσίευση στον ανά χείρας 20^ο Τόμο τον Ιούλιο του 2020, κατόπιν της απαιτούμενης άδειας του Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών για δημοσίευση της «Έκθεσις».

Ο χάρτης της Βουλγαρίας είναι πρόσφατος και πολλές ονομασίες έχουν αλλάξει από το 1917-1918.

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ως Γενοκτονία — σύμφωνα με το Άρθρο 2 της Σύμβασης για την Πρόληψη και Τιμωρία τού Εγκλήματός της [Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, που ενστερνίστηκε η 260 (III) Α Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ τής 9.12. 1948] — **ορίζεται:**

«... οποιαδήποτε από τις παρακάτω πράξεις, με στόχο τον μερικό ή ολικό αφανισμό μιας φυλετικής, εθνικής ή θρησκευτικής ομάδας, όπως:

- α) Η θανάτωση μελών τής ομάδας·
- β) Η πρόκληση σοβαρής σωματικής ή ψυχικής βλάβης σε μέλη τής ομάδας·
- γ) Η σκόπιμη επιβολή συνθηκών ζωής με στόχο τον φυσικό αφανισμό, ολικό ή μερικό, μελών τής ομάδας·
- δ) Η επιβολή μέτρων που αποσκοπούν στην παρεμπόδιση γεννήσεων εντός τής ομάδας·
- ε) Η βίαιη μεταφορά ανηλίκων μελών τής ομάδας σε κάποια άλλη ομάδα».

Επίσης, το Άρθρο 1 της Σύμβασης ορίζει ότι: «... η Γενοκτονία, είτε διαπραχθεί σε καιρό Ειρήνης είτε σε καιρό πολέμου, είναι έγκλημα του Διεθνούς Δικαίου...».

Ένα από τα ιστορικά γεγονότα, που περιέχει το σύνολο των παραπάνω εγκληματικών πράξεων και συνεπώς συνθέτει την έννοια της Γενοκτονίας, είναι και η Δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή τής Ανατολικής Μακεδονίας (Νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας), από 17 Αυγούστου 1916 έως αρχές Οκτωβρίου 1918.

Αναρίθμητες και αναμφισβήτητες μαρτυρίες κάθε είδους — ελληνικές, ξένες, ακόμα και βουλγαρικές — έχουν καταδείξει ότι η Γενοκτονία εκείνη συντελέστηκε από τις δόλιες εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων σε βάρος των ελληνορθόδοξων Ανατολικομακεδόνων (Σερραίων, Δραμινών και Καβαλιωτών) κατά την 26μηνη εκείνη Κατοχή.

Σπουδαία επιβεβαίωση της Γενοκτονίας εκείνης αποτελεί και το διεθνούς κύρους αποτέλεσμα τής διερεύνησης των βουλγαρικών παραβιάσεων από Διεθνή Διασυμμαχική Επιτροπή, το οποίο περιλαμβάνεται σε μακροσκελές κείμενο καταπέλτη, που κατατέθηκε στο Παρίσι τον Απρίλιο του 1919 για δικαστική χρήση, από τους Συμμάχους και δική μας κατά τής Βουλγαρίας, με τίτλο: «*Εκθέσεις και Έρευνες της Διασυμμαχικής Επιτροπής για τις παραβιάσεις τών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που διεπράχθησαν στην Ανατολική Μακεδονία από τα βουλγαρικά στρατεύματα*» (Rapports et Enquêtes de la Commission Interalliée sur les violations du droit des gens commises en Macédoine Orientale par les armées bulgares)¹.

Το «*Πρώτο Μέρος*» τού παραπάνω διεθνούς κύρους ντοκουμέντου τής Διασυμμαχικής Επιτροπής τελειώνει με το «*Συμπέρασμα*», από το οποίο τα ακόλουθα αποσπάσματα:

«Είμαστε βέβαιοι ότι η Βουλγαρία είχε έναν συγκεκριμένο στόχο: την καταστροφή τού ορθόδοξου ελληνικού πληθυσμού τής Ανατολικής Μακεδονίας... Ο σχεδιασμός τής λιμοκτονίας ήταν μια ύπουλη μέθοδος, πολύ πιο απάνθρωπη και αποτελεσματική για την εξαφάνιση του ελληνικού στοιχείου, ενώ ταυτόχρονα πλούτιζαν η βουλγαρική κυβέρνηση και οι Βούλγαροι ιδιώτες... Όσον αφορά τους εκπατρισμούς²... αυτό όμως που τους κάνει αληθινό έγκλημα απεχθές και ατιμωτικό, είναι ότι... πρόκειται... για μέθοδο εξόντωσης... Από τα εργοτάξια, το πιο τρομερό ήταν του Κίτσεβο³... όσοι γλίτωσαν, μιλούν για αυτό με τρόμο... Γι' αυτούς που γλίτωσαν από το Κίτσεβο, η λέξη "κόλαση" έχει τώρα και στο εξής

1 Σημαντική παρουσίαση της Δεύτερης Βουλγαρικής Κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία, βλ. «*Σερραϊκά Χρονικά*», κυρίως εργασίες Θωμά Π. Πέννα και Ημερολόγια αιχμαλώτων:

- Τόμος Δέκατος Έβδομος (2015), σελ. 243-263.
- Τόμος Δέκατος Όγδοος (2017), σελ. 7-185.
- Τόμος Δέκατος Ένατος (2019), σελ. 7-77.

2 Εκπατρισμένοι εννοούνταν τότε οι αιχμάλωτοι που μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία.

3 Το Κίτσεβο βρίσκεται σε κάθετη ευθεία, ανάμεσα στις πόλεις Οχρίδα και Γκόστιβαρ της Σλαβοαλβανικής (πρόσφατα ονομασθείσας) «Βόρειας Μακεδονίας». Η περιοχή, μετά τη Συνθήκη τού Βουκουρεστίου (28.7/10.8.1913) έως τη Συνθήκη τού Νειγύ (27.11.1019), ανήκε στη Βουλγαρία μετά ενσωματώθηκε στη Σερβία.

συγκεκριμένο περιεχόμενο... Η βουλγαρική Κυβέρνηση και Διοίκηση είναι άμεσα υπεύθυνες για τα εγκλήματα της λιμοκτονίας και των εκπατρισμών... Περιοριζόμαστε στο να δηλώσουμε ότι είναι επικίνδυνη όχι μόνο για τους γείτονές της, αλλά και για όλη την πολιτισμένη ανθρωπότητα»⁴.

Είναι, λοιπόν, αναμφισβήτητο ότι τα μέτρα — με κυρίαρχα τη λιμοκτονία και την αιχμαλωσία — που επέβαλαν τότε οι Βούλγαροι στους Ανατολικομακεδόνες αποσκοπούσαν στον ολικό αφανισμό τους, με σκοπό να αλλοιώσουν την εθνολογία των εδαφών της Ανατολικής Μακεδονίας που κατείχαν, ώστε να τα εντάξουν ευκολότερα στο κράτος τους, επιτυγχάνοντας έτσι την πολυπόθητη έξοδό τους στο Αιγαίο (Belomorie ή EgeiskaMakedonija).

Ως ιστορικό γεγονός, η Δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας (1916–1918) εντάσσεται στον Μεγάλο (Α΄ Παγκόσμιο) Πόλεμο και συνδέεται άμεσα με τη δημιουργία τού Μακεδονικού Μετώπου και την κορύφωση του Εθνικού Διχασμού.

Όμως, παρά τη σημαντική αυτή ιστορική σύνδεση, επακολούθησαν μετά το τέλος τού Μεγάλου Πολέμου — με την ήττα και την άνευ όρων παράδοση της Βουλγαρίας, της Τουρκίας, της Αυστροουγγαρίας και της Γερμανίας — αλληπάλληλα συνταρακτικά διεθνή και εσωτερικά γεγονότα, τα οποία απώθησαν τη γενοκτονική εκείνη Κατοχή από την κρατική και ατομική ιστορική συνείδηση και την εθνική συλλογική μνήμη στο πεδίο της ιστορικής λήθης, ατομικής και συλλογικής.

Από τα σημαντικότερα εκείνα ιστορικά γεγονότα, τα οποία αλληπάλληλα διατάραξαν τότε την ομαλή εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας, με συνέπεια — κάποιες φορές — το επόμενο να επικαλύπτει το προηγούμενο, θα αναφέρω **επιλεκτικά και συνοπτικά**:

- Την ελληνική εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία (Ουκρανία), μετά από αίτημα των Συμμάχων μας για ενίσχυσή τους στις επιχειρήσεις κατά των Ρώσων Μπολσεβίκων (Ιανουάριος—Ιούνιος 1919).
- Την έναρξη της ελληνικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία

---

4 Λεπτομέρειες για τη σύσταση της Διεθνούς Επιτροπής, το έργο της και το διεθνές κύρος της: βλ. «Σερραϊκά Χρονικά», Τόμος Δέκατος Έβδομος (2016): Ομιλία Θωμά Π. Πέννα, σελ. 252 (παρ. 2η από το τέλος) έως 257 (στη μέση της).

(Μάιος 1919) και των καπνεργατικών αγώνων στην Ανατολική Μακεδονία.

- Την εκλογική ήττα τού Ελ. Βενιζέλου (Νοέμβριος 1920) και την επιστροφή τού Κωνσταντίνου (Δεκέμβριος 1920) μετά από δημοψήφισμα, παρά τη διακοίνωση της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας ότι σε περίπτωση επιστροφής τού Κωνσταντίνου δεν θα ήταν στο εξής αλληλέγγυες προς την ελληνική κυβέρνηση, οπότε η Ελλάδα βρέθηκε να πολεμά την υπέρτερη Τουρκία χωρίς τους μέχρι τότε συμμάχους της.
- Την κατά το 1920–1921, λόγω της επικράτησης της Οκτωβριανής Επανάστασης και στην Ουκρανία, καταφυγή στην Ελλάδα μεταναστών και προσφύγων Ελλήνων, Αρμενίων και λίγων Ρώσων.
- Τις στρατιωτικές επιχειρήσεις τού ελληνικού στρατού κατάληψης της Δυτικής και Ανατολικής Θράκης (Μάιος και Ιούλιος 1922).
- Τη Μικρασιατική καταστροφή (Αύγουστος 1922) και την απώλεια της Ανατολικής Θράκης (Συνθήκη Μουδανιών — Οκτώβριος 1922) με τις επακόλουθες προσφυγίες (Συνθήκη Λοζάνης, Ιούλιος 1923) και το μεγάλο επίτευγμα της ενσωμάτωσης των προσφύγων.
- Την εγκατάσταση, κυρίως στην Ανατολική Μακεδονία, μεταναστών από τη Βουλγαρία και την Ανατολική Ρωμυλία, οι οποίοι εντάχθηκαν στη διαδικασία «Αμοιβαίας και εθελουσίας μετανάστευσης των φυλετικών μειονοτήτων» [Πρωτόκολλο Υπουργών Εξωτερικών Ελλάδας και Βουλγαρίας Πολίτη – Καλφώφ (1924) και Συμφωνία τών επίσης Υπουργών Καφαντάρη – Μολώφ (1927)].

Όλοι οι παραπάνω πρόσφυγες (κυρίως του 1923) και μετανάστες — οι οποίοι συνολικά αριθμούσαν σχεδόν ενάμισι εκατομμύριο και από τους οποίους οι μισοί εγκαταστάθηκαν, με σωτήρια απόφαση του Ελευθέριου Βενιζέλου, σε όλη τη Μακεδονία και ιδιαίτερα την καθημαγμένη Ανατολική — ήλθαν με τις παραδόσεις τους και την ατομική ιστορική τους συνείδηση και συλλογική μνήμη τής προέλευσής τους, αλλά και έμπλεοι από τα βάσανα και τις οδύνες τών διώξεων και της καταστροφής τους και κατέληξαν στην υπεράνθρωπη προσπάθεια της επιβίωσής τους στον ελλαδικό χώρο.

- Από τις αλληπάλληλες πολιτικοοικονομικές εναλλαγές που επακολούθησαν, όπως: του Πολιτεύματος (από Βασιλευομένη σε Προδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και τανάπαλιν), των στρατιωτικών κινήματων και πραξικοπημάτων οι δικτατορίες, τα δημοψηφίσματα, η οικονομική κρίση (1931), ο ελληνοϊταλικός πόλεμος (1940—1941) και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Όμως το γεγονός που έδωσε τη χαριστική βολή τής επικάλυψης της Δεύτερης Βουλγαρικής Κατοχής τής Ανατολικής Μακεδονίας και επέφερε σύγχυση στις επακόλουθες του Εμφυλίου Πολέμου (1944/46 —1949) γενιές, είναι η Τρίτη Βουλγαρική Κατοχή τής Ανατολικής Μακεδονίας (Απρίλιος 1941—Οκτώβριος 1944) και ο ψυχροπολεμικός διχασμός που επακολούθησε, με τις αιτίες και τις συνέπειες της επαναφοράς των επιτηρούμενων ζωνών στη Βόρεια Ελλάδα.

Μία από τις συνέπειες των βιωμάτων τής σκληρής (και πάλι) Τρίτης Βουλγαρικής Κατοχής ήταν ότι η κατοχή εκείνη έγινε κυρίαρχη ατομική ιστορική συνείδηση τόσο των γηγενών Ανατοlikομακεδόνων και Δυτικοθρακών όσο και των επιζώντων προσφύγων (προ εικοσαετίας) και των παιδιών τους και πέρασε στη συλλογική μνήμη τους, απωθώντας κι άλλο στο πεδίο τής λήθης τη Δεύτερη Κατοχή. **Εξάλλου, μέχρι τότε δεν υπήρχε θεσμοθετημένος διεθνώς νομικός ορισμός για τη Γενοκτονία.**

Από τα τέλη τού 2009, η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρία Σερρών — Μελενίκου, με τη σημαντική συμπαράταξη και ουσιαστική πράξη 100 περίπου Μακεδονικών, Θρακικών, Κρητικών και άλλων Σωματείων τής Ελλάδας, όπως και των Παμμακεδονικών Ενώσεων Υψηλίου (με 2 Ψηφίσματά τους), έφεραν στην επιφάνεια τη λησμονημένη εκείνη Γενοκτονία, με επιστημονική ιστορική έρευνα και παρουσιάσεις, με δημοσιεύσεις, εντυπωσιακές εκδηλώσεις και συνεχείς Αιτήσεις και παρουσίες προς τους αρμόδιους κρατικούς φορείς για την «Καθιέρωση της 29ης Σεπτεμβρίου ως Ημέρας Μνήμης τών Θυμάτων τής Βουλγαρικής Κατοχής 1916—1918 στην Ανατολική Μακεδονία (Νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας)».

Η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρία Σερρών — Μελενίκου, αν και ελπίζει ότι με τη μέχρι τώρα δράση της, η Δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή εμπεδώθηκε πλέον στην ιστορική μνήμη, τουλάχιστον των Μακεδόνων, δεν θα πάψει να τιμά τα θύματα της Γενοκτονίας

εκείνης με οποιονδήποτε τρόπο, επιδιώκοντας έτσι να αποτρέψει τον κίνδυνο που σοφά επισημαίνει το ρητό: «Ο λαός που ξεχνά την ιστορία του, δεν έχει μέλλον». Συνακόλουθα, δεν θα πάψει να τονίζει και να υπενθυμίζει **ότι οι Βούλγαροι είναι οι μόνοι ηττημένοι του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου που δεν έχουν ζητήσει συγγνώμη για τα εγκλήματα τους κατά της ανθρωπότητας.**

Γι' αυτό παρουσιάζουμε και στον παρόντα Τόμο των «Σερραϊκών Χρονικών» ένα ακόμα σημαντικότατο ντοκουμέντο τής Γενοκτονίας εκείνης: Την από 6 και 8 Νοεμβρίου 1918 χειρόγραφη Έκθεση της αιχμαλωσίας από τους Βούλγαρους τού, τότε Υποδιοικητή Σιδηροκάστρου / Δεμίρ Ισσάρ Σερρών, Γκαίτε Τζοβαρόπουλου.

Υ.Γ. Στον έγχρωμο χάρτη τής Βουλγαρίας, στη σελίδα 14 του παρόντος Τόμου, βρίσκουμε τις πόλεις που αναφέρει ο Γκαίτε Τζοβαρόπουλος στην Έκθεσή του, που παρουσιάζουμε στη συνέχεια.

Γκαίτε Τζοβαρόπουλος 1908
Δάσκαλος στη Γευγελή